

Právo jako informační systém, světové právní kultury

Jakub Míšek

Přehled přednášky

- Co je právo?
- Data a informace
- Právo jako informační systém
- Světové právní kultury

Co je právo?

Dva základní významy

- Právo v objektivním smyslu = Objektivní právo
  - „Law“
  - Souhrn právních norem, které jsou obecně závazné a vynucované státem
  - Heteronomní v. Autonomní
    - Heteronomní – normotvůrce je odlišný od adresáta normy
    - Autonomní – práva a povinnosti si stanoví účastníci právního vztahu sami
      - Obvykle konkretizuje heteronomní normu (musí s ním být v souladu)
      - Smluvní právo, Interní normativní akty (stanovy...)
- Právo v subjektivním smyslu = Subjektivní právo
  - „Right“
  - Oprávnění
  - Možné chování oprávněného subjektu, je zaručeno právem objektivním

Pojem práva

- „Právo“ nese mnoho významů, je možné sledovat jeho různé stránky
  - **Normativní stránka** – právo jako systém právních norem
  - **Sociální stránka** – právo jako soubor reálných právních vztahů a fungujících institucí
  - **Hodnotová stránka** – právo jako soubor hodnot
  - **Psychická stránka** – právo jako soubor představ, mínění, prožitků a pocitů právních subjektů
  - **Informační stránka** – právo jako soubor informací
  - **Politická stránka** – právo jako mocenský nástroj v oblasti vnitrostátní i mezinárodní politiky
  - **Jazyková stránka** – právo jako specifický jazykový soubor
  - **Ekonomická stránka** – právo jako nástroj usměrňování ekonomických procesů
  - **Morální stránka** – právo jako výraz morálních hodnot
  - **Kulturní stránka** – právo jako součást kultury státu

Původ práva

- Ciceron: „*Ubi societas, ibi ius.*“ (kde je společnost, tam je právo)
- Dvě koncepce původu práva
  - Přirozenoprávní
    - „Právo je přirozeným způsobem uspořádání společnosti“
  - Sociologická
    - „Právo je regulativní systém, který si lidé sami vytváří a vyvinul se z potřeby pravidel lidského chování.“

Právo a jiné normativní systémy

- Právo – systém pravidel normativně regulující chování lidí s cílem uspořádat společenské vztahy
- Pojmové znaky práva
  - Obecná závaznost
  - Zvláštní státem stanovená nebo uznaná forma
  - Vynutitelnost státní mocí

= právo představuje systém právních norem jako obecně závazných pravidel chování, stanovených nebo uznaných státem ve stanovené formě a vynutitelných státní mocí
- Jiné normativní systémy

Právo a jiné normativní systémy

- Právo – systém pravidel normativně regulující chování lidí s cílem uspořádat společenské vztahy
- Jiné normativní systémy
  - Morálka
  - Náboženství
  - Sport a hry
  - Tradice
  - Etiketa
  - Pravopis

Právo a morálka

- Dva samostatné normativní systémy
- Morální normy nejsou vynucované státem
  - Jiné formy sankcí
- Nejčastěji se právní a morální normy v hodnocení shodují
  - Příklad: Je zakázáno krást, ubližovat jiným, nebo povinnost poskytnout pomoc jinému v nouzi
  - Morálka doplňuje nízkou znalost práva
- V některých případech se právní a morální normy rozcházejí
  - Příklad: rozvod, eutanázie, interrupce, nevěra...
- Větší část právní úpravy je morální indiferentní
  - Příklad: dopravní předpisy, technické normy...

Další charakteristiky práva

- Normativně zasahuje téměř do všech oblastí sociálního života
  - Je oblast, která není právem upravená?
    - Zásada legální licence (soukromé právo) – co není zakázáno, je dovoleno
- Vnitřně obsahově nerozporné (právo jako systém)
- Autoritativní nástroj k řešení sociálních konfliktů
- Prostředek prosazení cílených společenských změn
  - Právo jako nástroj sociálního inženýrství?

Pozitivní a přirozené právo

- Pozitivní právo
  - Právo dané státem – tvůrcem práva je stát
- Přirozené právo
  - Právo vzniká a existuje nezávisle na státu
  - Základní 4 koncepce:
    - Teologická (Bůh je zdrojem věčného práva)
    - Naturální (přirozené právo reflektuje přirozený, věčný řád věcí)
    - Antropologická (člověk má určité věčné a nezměnitelné atributy, které jsou základem přirozeného práva)
    - Racionalistická (člověk má již samotným rozumem seznatelná vrozená práva, jejichž existence je rozumná a rozumně zdůvodnitelná)
- Dualistický v. Monistický přístup
  - Dualistický = existují obě koncepce; Monistický = je jen přirozené právo

Veřejné a soukromé právo

- Několik teorií vymezení
  - Teorie zájmová
    - Historicky nejstarší (římské právo, Ulpianus); veřejné právo je to, co se týká státu, soukromé to, které se týká prospěchu jedinců
  - Teorie mocenská
    - Otázka vztahu mezi účastníky právního vztahu; pokud je přítomná nadřazenost a podřazenost, jde o veřejné právo
  - Teorie organická (subjektová)
    - Důraz na to, zda se subjekt ocitá v právním vztahu z důvodu svého členství ve veřejné korporaci (stát, obec, komora...)
  - Teorie metody právní regulace

Veřejné a soukromé právo

- Veřejné právo
  - Vztahy mezi veřejnou mocí a soukromými osobami
  - Asymetrické vztahy – nadřazenost veřejné moci a podřazenost adresáta normy
- Veřejné právo
  - ústavní právo
  - trestní právo
  - správní právo
  - finanční právo
  - právo životního prostředí
  - právo sociálního zabezpečení
  - mezinárodní právo veřejné (?)

Veřejné a soukromé právo

- Soukromé právo

- § 1 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník:

„Ustanovení právního řádu upravující vzájemná práva a povinnosti osob vytvářejí ve svém souhrnu soukromé právo. Uplatňování soukromého práva je nezávislé na uplatňování práva veřejného.“

- Rovnost účastníků právního vztahu

- V případě faktické nerovnosti právo nabízí nástroje, jak stav dorovnat

- Soukromé právo

- občanské právo
  - obchodní právo
  - rodinné právo
  - pracovní právo
  - mezinárodní právo soukromé

Dělení práva podle předmětu úpravy

- Moderní pojetí vyplývající z faktické poptávky po komplexní znalosti
- Přesah přes tradiční dělení na právní oblasti
- „Právo koně“
- Celá řada zájmových oblastí
  - Právo ICT
  - Zdravotní právo
  - Sportovní právo
  - ...

Právo hmotné a procesní

- Hmotné právo
  - Obsah společenských vztahů
  - Stanoví co je zakázáno, dovoleno, oprávněno
- Procesní právo
  - Stanoví postupy, jimiž se účastníci právních vztahů mohou svých práv dovolat a domáhat
  - Stanoví postupy pro tvorbu a aplikaci práva
  - Upravuje proces fungování orgánů veřejné správy
  - Upravuje chování adresátů norem ve vztahu k orgánu veřejné správy

Vnitrostátní a mezinárodní právo

- Vnitrostátní právo
  - Předpoklad – existence suverénního státu (území, obyvatelstvo, možnost právo vykonávat)
  - Objektivní právo upravující vztahy uvnitř daného státu (teritorialita!)
  - Vynutitelné státní mocí
  - Nutno dodržovat i v zahraničí
  - Kolize právních řádů – mezinárodní právo soukromé
- Mezinárodní právo
  - Vztahy mezi jednotlivými státy
  - Subjekty: státy, mezinárodní organizace, výjimečně jednotlivec (např. ochrana humanitárním právem, mezinárodní trestní právo – International Criminal Court)
  - Prameny – mezinárodní smlouvy
  - Vynucení závislé na vůli států

Evropské právo

- Právo Evropské unie
  - Primární (mezinárodní smlouvy, které vedly k založení EU)
  - Sekundární (autonomní právo tvorba EU)
- Nadnárodní povaha
- Bezprostřední závaznost, přímá aplikovatelnost
- Přednost před vnitrostátním právem členských států
- Základní druhy předpisů sekundárního práva:
  - Směrnice
  - Nařízení

THERE WILL
NOW BE A
BRIEF
INTERMISSION

Data a informace

- Data v. Informace
- Mnoho teorií
  - Shannon: Informace jako prostředek ke snižování entropie
  - Floridi: Informace je tvořena strukturovanými daty
  - Buckland: Informace je:
    - Znalost (nehmotný, jev)
    - Informování se (nehmotný, proces)
    - Dokument (hmotný, jev)
    - Zpracování dat (hmotný, proces)

BUCKLAND, Michael Keeble. Information as a Thing. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*. 1991, roč. 42, č. 5

ADRIAANS, Pieter. Information. In: ZALTA, Edward N. (ed.). *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* [online]. Stanford: Metaphysics Research Lab, Stanford University, 2013. Online: <https://plato.stanford.edu/entries/information/>

Data a informace

- Norbert Wiener: Informace jako základní předpoklad života
  - Předpoklad: vše upadá do entropie
  - Informace je způsob jak entropii oddálit
  - Informace = to, co má organizující efekt
  - Základní paradigmatata:
    - Informace je protikladem entropie
    - Organismy jsou vybaveny větším než kritickým množstvím informace
    - Organismy (jejich společenství) reagují na změnu podmínek produkcí informace
  - Příklad - mravenci
- Právo jako informační systém
  - Právo jako prostředek zajištění regulace a fungování společnosti

Právo jako informační systém

- Právo je systém informací
  - Různá hodnota a relevance
  - Právní předpisy
  - Soudní rozhodnutí (judikatura)
  - Doktrinální texty (a další zdroje právního vědomí)
- Při jejich zpracování je nutné využívat informační systémy (nástroje)
- Při práci s nimi je třeba postupovat kriticky

Právní informatika

- Součást informačních věd
- Aplikace technologií na organizaci, uchovávání, získávání a komunikaci informací v oblasti práva
  - Soudy
  - Úřady
  - Advokátní kanceláře
  - Právnícké fakulty
  - ...

Právní informatika

- Strojové zpracování přirozeného jazyka
  - Automatizované zpracování smluv
  - Citační analýzy (Shepardizace...)
- Expertní systémy
  - ASPI, Beck, Codexis
- Argumentace a modelování argumentů
- Vizualizace zdrojů právních informací
  - https://www.youtube.com/watch?v=X_FqIYgXsVM

THERE WILL
NOW BE A
BRIEF
INTERMISSION

Velké právní kultury – Právní geografie

- V průběhu vývoje společenství mnoho
- Dvě hlavní:
  - Kontinentální (Evropské) právo
  - Angloamerické právo
- Další:
  - Islámské právo
  - Hindské právo
  - Africké právo (?)
  - Východoasijské právo (?)

Kontinentální právo

- Psané právo
  - Jiné prameny práva jen subsidiární
  - Vázanost orgánů veřejné moci zákony
- Vychází z tradice římského práva
- Ve své ryzí podobě vylučuje tvorbu soudcovského práva
  - Soudce právo jen nalézá, je zcela vázán zákonem
    - Rozhodnutí je závazné jen mezi stranami
    - ALE! Vyšší instance soudů významná role – sjednocování rozhodování
- Koncept právního státu
  - Dělbba moci
    - Zákonodárná, výkonná, soudní
  - Akcent na lidská práva

Kontinentální právo

- Okruhy:
  - Francouzské právo
    - Nejrozsáhlejší vliv
    - Základní pramen: Code Civil (CC), r. 1804
      - Čl. 4: Soudce musí rozhodnout, nemůže tvrdit, že otázka není právně upravená
      - Čl. 5: Soudce nemůže vytvářet obecně normativní rozhodnutí (precedenty)
  - Rakouské právo
    - Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch (ABGB), r. 1811
    - Přirozenoprávní racionalismus
      - § 16 „Každý člověk má přirozená, již samým rozumem seznatelná práva a jest ho tudíž považovati za osobu.“
  - Německé právo
    - Bürgerliches Gesetzbuch (BGB), r. 1896
  - Švýcarské právo
    - Zivilgesetzbuch (ZGB)
  - Severské země
    - Není vyčerpávající úprava, větší vliv obyčejového práva

Angloamerický systém

- „Common law“
- Systém soudcovského práva
  - = Soudce právo nejen nalézá, ale rovněž tvoří
  - Zákony jsou však nesmírně podstatné (tvoří základ práva)
- Koncept „rule of law“
  - Respekt k objektivnímu právu
- Původně anglické právo (Spojené království s výjimkou Skotska)
- Rozšířilo se do kolonií
  - Spojené státy nejvýznamnější
- Dále:
  - Kanada
  - Austrálie
  - Nový Zéland
  - Další země Britského společenství

Anglické právo

- Prameny anglického práva:
  - Soudcovské právo (Judge-made law; Case law)
    - Common Law
      - Královské soudy
        - Původně jen na základě privilegia („writ“)
      - Rigidní (výrazné omezení změn od r. 1285 do 19. stol.)
    - Ecquity
      - Kancléřské soudy
      - „Spravedlnost“
      - *„Ecquity follows the law.“*
    - Sjednoceno v letech 1873-1875
  - Zákonné právo (legislation; Statute law; enacted law)
  - Obyčejové právo (custom)
  - Doktrína (právní literatura)

Soudcovské právo

- Precedent
  - = právní názor vyslovený v rozsudku je právně závazný pro obdobné případy v budoucnu
  - Pravomoc precedentu jen vrcholné soudy soustavy
    - Zavazuje soud, který ho vydal a soudy nižší
- Dvě části odůvodnění rozhodnutí
  - *Ratio decidendi*
    - Právní zdůvodnění rozhodnutí
    - Precedenční závaznost
  - Obiter dictum
    - Úvahy soudu, informativní charakter
- Zásada *stare decisis*
  - Striktní nezbytnost ustálené rozhodovací praxe
    - Důležitý prvek: *Distinguishing*

Precedenční právo v USA

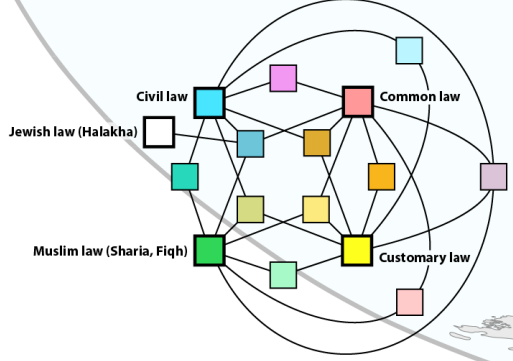
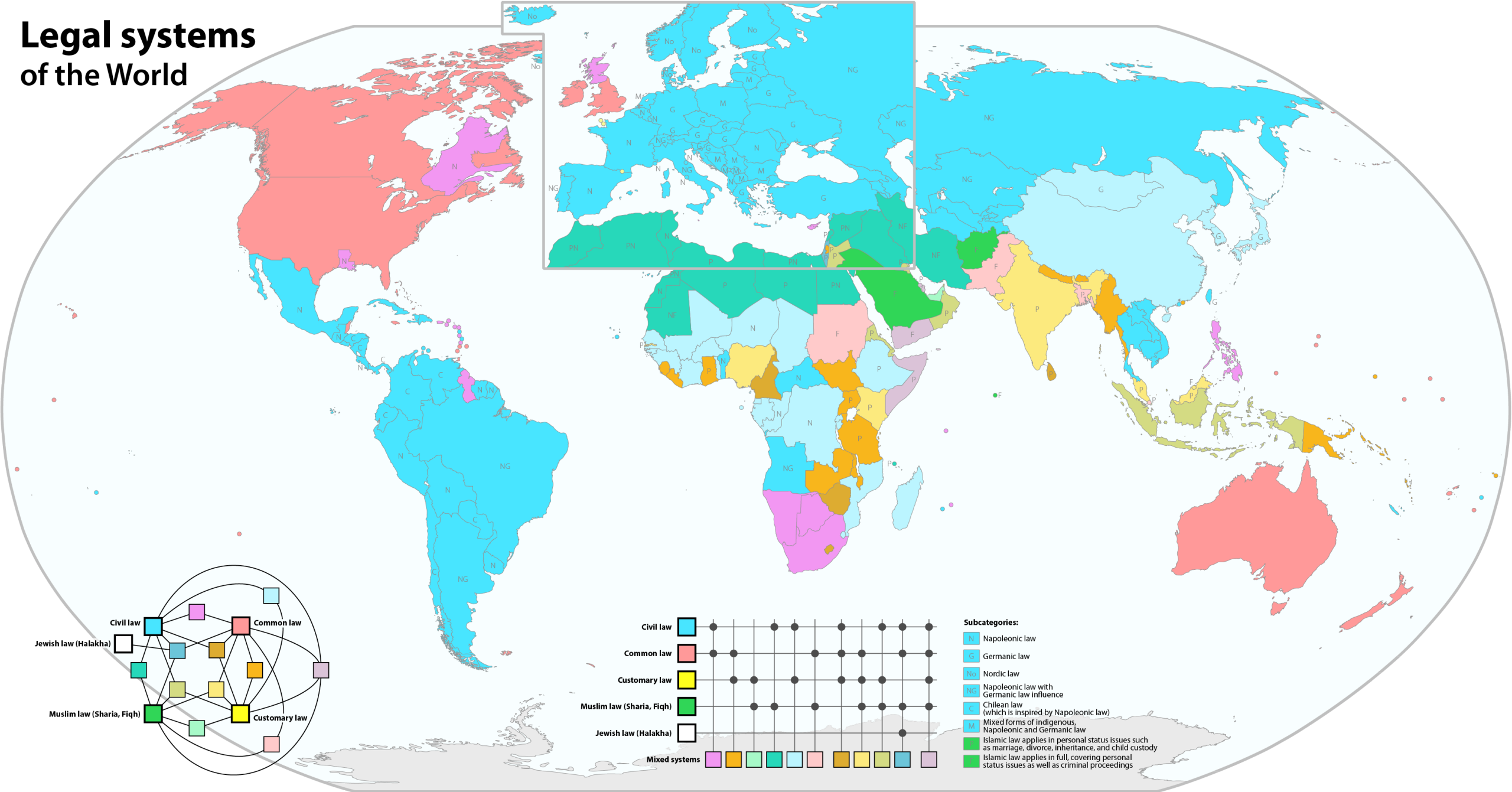
- Hovoří se o „*common law*“ – soudcovská tvorba práva
  - Equity se v kontextu rozhodování nerozlišuje
- Právo na dvou úrovních
  - Federální
    - X. dodatek Ústavy: Pravomoci nesvěřené Ústavou Spojeným státům a jejichž výkon se státům nezakazuje jsou vyhrazeny každému státu
  - Jednotlivé státy
- Závazné precedenty Nejvyšší soud USA (Supreme Court)
  - Příklad: Alice Corp. v. CLS Bank Int. (patenty software)
    - Roe v. Wade (1973)
  - Závazné Nejvyšších soudů jednotlivých států – pro ten stát
    - Sjednocování připodobňováním
- Stare decisis neplatí tak přísně jako v Anglii
  - Nejvyšší soudy nejsou právně vázány předchozími rozhodnutími
    - Stále je ale požadavek na stabilitu a právní jistotu

Islámské právo

- Sepjetí s náboženskými pravidly
  - Obtížně se adaptuje na moderní svět
- Zpravidla kombinované s kontinentálním právem nebo common law
- Rozdílné koncepty práva
  - Stát není oddělen od náboženství, ale tvoří součást systému
  - Jediným zákonodárcem je Bůh
    - Boží právo *šaría*
    - Lidské právo *fikh*
      - Nalézání práva, vykládání práva božího
- Prameny práva
  - Korán (málo pravidel)
  - Sunna (tradice o skutcích a výrocih Proroka)
  - Idžmá (domnělý konsens islámského společenství o určitých pravidlech)
  - Kijás (analogie)

Legal systems of the World

Otázky?

Děkuji za pozornost.

@jkb_misek

Literatura

- ADRIAANS, Pieter. Information. In: ZALTA, Edward N. (ed.). *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* [online]. Stanford: Metaphysics Research Lab, Stanford University, 2013. Online: <https://plato.stanford.edu/entries/information/>
- BUCKLAND, Michael Keeble. Information as a Thing. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*. 1991, roč. 42, č. 5
- HARVÁNEK, Jaromír a kol. *Teorie práva*. Plzeň: Aleš Čeněk s.r.o., 2008, 501 s. ISBN 978-80-7380-5. (1. Kapitola – Pojem a povaha práva (s. 19-33)).
- GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 7. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk s.r.o., 2017, 336 s. ISBN 978-80-7380-652-1. (Kapitola I. – Fenomén práva).
- KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 1995, 247 s. Právnícké učebnice. ISBN 978-80-7179-028-1. (str.13-32, s. 39-64 , 91-105, 219-225)
- POLČÁK, Radim. *Internet a proměny práva*. Téma. Praha: Auditorium, 2012, 388 s. ISBN 978-80-87284-22-3. (kap. 2, s. 18-41)